

UOT 336.2

Nurəngiz Mikayılova
Azərbaycan Əmək və Sosial
Münasibətlər Akademiyası, dos.
nurengiz.mikayilova@mail.ru

VERGİ GÜZƏŞTLƏRİ VƏ MÜVƏQQƏTİ VERGİ REJİMİ

“Həyatda iki şey labüddür: ölüm və vergilər”.

Bencamin Franklin

Məqalədə vergidən azadolmalar və vergi güzəştlərinin iqtisadi əhəmiyyətinin elmi əsasları göstərilmiş, bəzi xarici ölkələr və Azərbaycanda olan vergi güzəştləri təhlil edilmişdir. Eyni zamanda Koronavirus pandemiyasının yayılması nəticəsində iqtisadi şəraitin dəyişməsi ilə əlaqədar tətbiq edilən müvəqqəti vergi rejiminin əsas elementləri araşdırılmış və təhlil edilmişdir.

Məqsəd: ölkədə tətbiq olunan vergi güzəştlərinin araşdırılaraq öyrənilməsi, müvəqqəti vergi rejiminin təhlil edilməsidir.

Metodologiya: tədqiqat işində iqtisadi-statistik və təhlil metodundan istifadə edilmişdir.

Tədqiqatın nəticəsi: vergi dərəcələrinin aşağı salınması və vergi güzəştlərinin tətbiqi ölkədə iqtisadi inkişafa səbəb olmaqla bərabər əhalinin həyat səviyyəsinin yüksəlməsinə və sosial ədalətin təmin olunmasına zəmin yaradır.

Açar sözlər: vergi güzəştləri, vergidən azadolmalar, vergi dərəcələri, müvəqqəti vergi rejimi

Giriş

Vergi - dövlətin və bələdiyyələrin fəaliyyətinin maliyyə təminatı məqsədi ilə vergi ödəyicilərinin mülkiyyətində olan pul vəsaitlərinin özgəninkiləşdirilməsi şəklində dövlət büdcəsinə və yerli büdcələrə köçürülən məcburi, fərdi, əvəzsiz ödənişdir [2, s. 4, maddə 11].

Ölkənin gəlir qaynağı olmaqla bərabər vergi dövlət suverenliyinin əsas təzahür formalarından biridir. Azərbaycanın vergi sistemində dövlət vergiləri, bələdiyyə vergiləri və Naxçıvan Muxtar Respublikasının vergiləri daxildir. Qanunla müəyyən edilmiş vergiləri və başqa dövlət ödənişlərini tam həcmdə və vaxtında ödəmək hər bir kəsin borcudur. Heç kəs qanunla nəzərdə tutulmuş əsaslar olmadan və qanunda göstərilmiş həcmdən əlavə vergiləri və başqa dövlət ödənişləri ödəməyə məcbur edilə bilməz [1, s.18, maddə 73].

Vergi sistemi ayrı-ayrı dövlətlərdə müəyyən fərqliliyi ilə seçilir. Belə ki, dövlətlərin siyasi quruluş və iqtisadi modellərindən asılı olaraq müxtəlif vergilər və vergi səviyyələri tətbiq olunur. Vergitutma praktikasının nəzəri cəhətdən əsaslandırılması və vergi sisteminin təkamülü iqtisadi fikrin müxtəlif istiqamətlərinin inkişafı ilə eyni zamanda baş vermişdir. “Mübadilə”, “Atomistik”, “Vergilər sığorta mükaufatı kimi”, “Klassik”, “Keyns” “Təklif iqtisadiyyatı” nəzəriyyələrinə söykənən vergi sistemi tarixən ölkənin müdafiəsi, ümumi istifadədə olan ərazilərin abadlaşdırılması, sosial xərclərin ödənilməsi kimi istiqamətləri özündə birləşdirmişdir. Bir zamanlar zadəganlıq kasıblara qoyulan vergilər ilə təmin olunurdu, lakin müasir vergi sistemləri yoxsullar, əlillər və ya pensiyaçılara hələ işləyənlərdən alınan vergilərlə kömək göstərmək niyyətindədir. Vergi siyasəti çox vaxt siyasətçilərin fəaliyyəti kimi dəyərləndirilir, belə ki, onlar müvəqqəti olaraq nüfuz sahibi

olmaq üçün belə vergi siyasətinə imza atırlar. Lakin bir çox hallarda bu iqtisadi böyüməyə təkan verir və milli maraqları ifadə edir [13, s. 77]. Bundan əlavə müasir dünyada vergilər xarici yardım və hərbi əməliyyatları maliyyələşdirir, makroiqtisadi göstəricilərə təsir göstərərək umummilli məhsulun bölgüsü və yenidən bölgüsü prosesinin əsas iştirakçısına çevrilir. Hər bir dövlət özünəməxsus vergi sistemini yaradarkən vergi ağırlığının necə bölüşdürülməsinə, yəni kim nə qədər ödəyəcək və qazanılan vəsaitlər nəyə sərf olunacaq kimi kriteriyalara diqqət yetirir.

Vergi güzəştləri dünya təcrübəsində

Dövlətlərin vergi sistemində fərqliliklər olduğu kimi vergi güzəştləri də mövcuddur. Belə hesab olunur ki, Britaniya ən geniş vergi güzəştləri və maliyyə dəstəyi ilə liderliyini uzun müddət qoruyub saxlamaqdadır. Britaniyada istehsal, xüsusilə də kənd təsərrüfatı məhsulları istehsal edən şirkət və fermerlər üçün xüsusi vergi güzəştləri raketə nəzərdə tutulur. Bundan əlavə Britaniya qanunvericiliyində sağlamlıq imkanları məhdud vətəndaşları işlə təmin edən şirkətlərə verilən güzəştlər də öz əksini tapmışdır. Sağlamlıq imkanları məhdud şəxsi işə götürən şirkət işçi üçün münasib şərait yaradan zaman əlavə xərc (məsələn, dəstəkləyici texnologiya almaq, şirkət binasında panduslar quraşdırmaq) çəkirsə, dövlət tərəfindən ona vergi güzəşti edilir. Məsələn, əlil arabasından istifadə edən şəxsi işə götürən sahibkar onun üçün £5,000 (12,02 manat) xərc çəkir və onun illik verməli olduğu verginin həcmi £100,000-dirsə (240,70 manat), sahibkardan £90,000 (216,63 manat) dəyərində vergi tutulur [15]. Azərbaycanda əlilliyi olan şəxslərin qeyri-hökumət təşkilatlarına məxsus olan işçilərinin ümumi sayının azı 50 faizi əlilliyi olan şəxslərdən ibarət olan istehsal müəssisələrinin mənfəət vergisinin dərəcəsi 50 faiz azaldılır.

XX əsrin sonlarına doğru “Təklif iqtisadiyyatı” nəzəriyyəsinin görkəmli nümayəndəsi Amerika iqtisadçısı A.Lafferin “Laffer əyrisi” adı ilə məşhur olan tədqiqatları əhəmiyyətli rol oynamağa başladı. A.Laffer mənfəət vergisinin dərəcəsini aşağı salmaqla bu vergidən daxilolmaların həcmi sabit saxlamaq və hətta artırmağın mümkünlüyünü əks etdirən hipotetik əyri formasında ilk növbədə paradoksal görünən ideyanı irəli sürdü. Laffer belə hesab edirdi ki, daha aşağı vergi dərəcələri işgüzarlığa, yığıma və investisiyaya və həmçinin innovasiyaya, işgüzar risklərin qəbul edilməsinə stimül yaratmaqla, milli istehsalın və gəlirin əhəmiyyətli dərəcədə artımına şərait yaradacaqdır. Bu şəkildə genişlənmiş vergitutma bazası hətta aşağı salınmış vergi dərəcələri ilə vergi daxilolmalarının həcmi əvvəlki səviyyədə qalmasını təmin edəcəkdir [8, s. 539].

Lafferin təklifləri ABŞ-da 80-ci illərin vergi islahatları çərçivəsində, sonra isə praktiki olaraq inkişaf etmiş ölkələrin əksəriyyətində qəbul edildi və rəsmi olaraq tətbiq olunmağa başlandı. Bu zaman həmin ölkələrdə mənfəət vergisinin dərəcəsi 30-40 %-ə qədər aşağı salındı. İnkişaf etmiş ölkələrdə 80-90-cı illərdə vergi güzəştlərinin müəyyən qədər aşağı salınması müsbət dəyişikliklərə gətirib çıxartdı. Ölkənin hansı növ vergi güzəştinə üstünlük verməsindən asılı olmayaraq mənfəətin vergiyə cəlb olunmasında ilk növbədə vergi stimullaşdırılması mexanizminin səmərəli fəaliyyətini təmin edən güclü vergi güzəştləri sistemi qorunub saxlandı. ABŞ-ın iqtisadi siyasətinin tərkib hissəsi olan yeni vergi məəcəlləsi 1986-cı ildə qəbul olunmuşdur. Yeni vergi qanununun məqsədi federal vergitutma sistemini sadələşdirmək, ədalətli vergilər müəyyənləşdirmək və bunun vasitəsilə ölkədə iqtisadi yüksəliş tempini sürətləndirməkdir. Yeni qanun fərdi gəlir vergisinin yalnız iki stavkasını nəzərdə tutur: 15 və 28 faiz, korporasiyalardan tutulan gəlir vergisi də 34 faizə endirilmişdir [11].

Lafferin təkliflərinin daha geniş formada tətbiqinə Amerika Birləşmiş Ştatlarında son 10 ildə maraq daha da artmaqdadır. 2016-cı ilin əvvəlində təklif edilən daha geniş

modelin iqtisadi böyümədə kəskin bir sürətlənməyə təkan verəcəyini söyləyən iqtisadçılar böyük vergi endirimləri edilməsinə nail oldular. Vergi dərəcələri tədricən endirildi, nəticədə sahibkarlıq fəaliyyəti ilə məşğul olmaq istəyənlərin sayı qısa müddətdə artdı, ABŞ-da müxtəlif təyinatlı iş qurmaq nəinki daxili investorlar üçün, hətta xarici investorlar üçün də cəlbedici və əlçatan oldu. Sürətlə vergitutma bazası genişləndi, “kölgə iqtisadiyyatı” azaldı, vergi daxilolmalarının miqdarı artdı. 2017-ci ildə təxminən 1,5 trilyon dollarlıq “kəsilmə” paketinə (vergi dərəcələrinin aşağı salınması) başlandı və bunun sayəsində, 2018-ci ildə 3% iqtisadi artıma nail olundu. A.Laffer prezidentin xüsusi mükafatına və “Azadlıq” medalına layiq görüldü [16].

Vergi güzəştləri onların həyata keçirilməsi üsullarına görə də bir-birindən fərqlənir. Bütün inkişaf etmiş ölkələrdə, o cümlədən respublikamızda sürətli amortizasiya kimi dolayı güzəşt növü mövcuddur. Onun köməyi ilə vergiyə cəlb olunan mənfəətdən çıxılan amortizasiya ayırmalarının hesablanmış məbləği onların iqtisadi olaraq əsaslandırılmış kəmiyyətindən yüksək olur. Bunun nəticəsində də mənfəətin bir hissəsi istehsal məsrəfləri hesabına azalır və bununla da vergidən azad olur. İndoneziyada 2016-cı ildə vergi güzəştləri paketi fəaliyyətə başlamışdır. İlk olaraq müəssisə və təşkilatlarda maddi və qeyri-maddi aktivlərin təkrar qiymətləndirilməsi həyata keçirildi və mənfəət vergisi aşağı salındı [14, s. 9]. Aktivlərin yenidən qiymətləndirilməsi (amortizasiya xərcləri hesabına) mənfəət vergisinin ortalama 10 faiz aşağı düşməsinə səbəb oldu. Kiçik sahibkarlıq subyektlərinin vergi borclarının silinməsi vergi yükünün azalmasına səbəb oldu. Nəticədə iqtisadi artım qeydə alındı.

Xarici ölkələrdə və respublikamızda istifadə olunan vergi güzəştləri sisteminin müqayisəli təhlili böyük nəzəri və praktiki əhəmiyyət kəsb edir. Bütün əsas vergi növlərinə vergi güzəştləri tətbiq olunur və onların hər birinin məqsədli təyinatı müvafiq vergi növünün xüsusiyyətindən asılıdır.

Təyinatına görə iki əsas vergi güzəştləri növü fərqləndirilir:

1.İstehsal və sahibkarlıq fəaliyyətinin ümumi stimullaşdırılmasına yönəldilən vergi güzəştləri - mənfəət vergisinə tətbiq olunur.

2. Müəyyən sosial məsələlərin həllinə yönəldilmiş vergi güzəştləri- əhali tərəfindən ödənilən birbaşa və dolayı vergilərə şamil olunur.

Azərbaycanda tətbiq edilən vergi güzəştləri

11 iyul 2000-ci ildən fəaliyyət göstərən Azərbaycan Respublikasının Vergi Məcəlləsində çoxsaylı vergidən azadolmalar nəzərdə tutulmuşdur və mütəmadi olaraq islahatlar keçirilmiş və Məcəllədə dəyişikliklər edilmişdir:

~ təhsil müəssisələrinin, o cümlədən sağlamlıq imkanları məhdud şəxslərin təhsil alması üçün yaradılmış xüsusi təhsil müəssisələrinin mənfəəti – mənfəətin dividendlərin ödənilməsinə yönəldilən hissəsi istisna olmaqla;

~ kənd təsərrüfatı məhsullarının istehsalı ilə məşğul olan (o cümlədən, sənaye üsulu ilə) hüquqi şəxslərin bu fəaliyyətdən əldə etdikləri gəlirləri - 2014-cü il yanvarın 1-dən 10 il müddətinə;

~ məktəbəqədər təhsil müəssisələrinin və uşaq evlərinin bu fəaliyyətdən əldə etdikləri gəlirləri 2014-cü il yanvarın 1-dən 10 il müddətinə;

~ investisiya təşviqi sənədini almış hüquqi şəxsin həmin sənədi aldığı tarixdən əldə etdiyi mənfəətin 50 faizi - 7 il müddətinə vergilərdən azad olunmuşdur.

Vergi Məcəlləsinə görə aşağıda sadalananlar torpaq vergisindən azaddır:

~ yaşayış məntəqələrinin ümumi istifadədə olan torpaqları;

~ dövlət hakimiyyəti orqanlarının, büdcə təşkilatlarının və yerli özünü idarəetmə

orqanlarının, Azərbaycan Respublikası Mərkəzi Bankının və onun qurumlarının, dövlətin adından yaradılan publik hüquqi şəxslərin (sahibkarlıq fəaliyyəti məqsədləri üçün istifadə olunan torpaqlar istisna olmaqla), habelə Azərbaycan Respublikasının Dövlət Neft Fondunun mülkiyyətində və ya istifadəsində olan torpaqlar;

~ fiziki və hüquqi şəxslərin istifadəsinə verilməmiş dövlət, meşə və su fondu torpaqları, Xəzər dənizinin (gölünün) Azərbaycan Respublikasına məxsus olan sektorunun altında yerləşən torpaqlar;

~ dövlət sərhəd zolaqları və müdafiə təyinatlı torpaqlar;

~ yaradılan sənaye, yaxud texnologiyalar parklarının rezidenti olan hüquqi şəxslər və hüquqi şəxs yaratmadan sahibkarlıq fəaliyyətini həyata keçirən fiziki şəxslər qanunvericiliyə uyğun olaraq, sənaye və texnologiyalar parkında qeydiyyatda alındıqları hesabat ilindən başlayaraq, sənaye və texnologiyalar parkında istifadə etdikləri torpaqlara görə 10 il müddətinə (31.12. 2021 tarixinə qədər);

~ yaradılan sənaye, yaxud texnologiyalar parklarının idarəedici təşkilatı və ya operatoru sənaye, yaxud texnologiyalar parklarının ərazisində istifadə etdiyi torpaqlar;

~ investisiya təşviqi sənədini almış hüquqi şəxs və fərdi sahibkar həmin sənədi aldığı tarixdən mülkiyyətində və ya istifadəsində olan müvafiq torpaqlara görə 7 il müddətinə (31.12.2023 tarixinə qədər) torpaq vergisini ödəməkdən azaddır.

10 noyabr 2018-ci ildən etibarən KOB (kiçik və orta biznes) klaster şirkətləri KOB klaster şirkətlərinin reyestrinə daxil edildiyi tarixdən 7 il müddətinə mülkiyyətində və ya istifadəsində olan və KOB klaster fəaliyyətində istifadə olunan torpaqlara görə torpaq vergisini ödəməkdən azad edilmişdir.

Məlumdur ki, dövlət büdcəsinin gəlirlərində vergilər xüsusi əhəmiyyətə malikdir. Azərbaycan Respublikasının 2021-ci il dövlət büdcəsinin gəlirləri 25 427 000,0 min manat, xərcləri 28 543 000,0 min manat məbləğində proqnozlaşdırılaraq təsdiq edilmişdir.

Cədvəl 1

2021-ci ildə dövlət büdcəsinə ödənilməsi proqnozlaşdırılan vergilər, min manat

<i>Vergilər</i>	<i>Məbləğ</i>
Fiziki şəxslərin gəlir vergisi	1 150 000,0
Hüquqi şəxslərin mənfəət (gəlir) vergisi	2 144 000,0
Hüquqi şəxslərin torpaq vergisi	45 000,0
Hüquqi şəxslərin əmlak vergisi	211 000,0
Əlavə dəyər vergisi	4 710 000,0
Azərbaycan Respublikasının ərazisinə malların idxalına görə əlavə dəyər vergisi	2 740 000,0
Sadələşdirilmiş vergi	295 000,0
Aksizlər	1 059 000,0
Azərbaycan Respublikasının ərazisinə malların idxalına görə aksizlər	170 000,0
Yol vergisi	114 000,0
Azərbaycan Respublikasının ərazisinə idxal olunan yanacağa görə və xarici dövlətlərin avtonəqliyyat vasitələri sahibləri tərəfindən ödənilən yol vergisi	40 000,0
Mədən vergisi	138 000,0
Gömrük rüsumları	950 000,0

Mənbə: <http://www.e-qanun.az/framework/46590> [17]

Cədvəl materiallarından göründüyü kimi vergitutmada əlavə dəyər vergisi xüsusi (ƏDV) çəkiyə malikdir. Əlavə dəyər vergisi vergi tutulan dövriyyədən hesablanan verginin məbləği ilə verilən elektron qaimə-fakturalara və ya idxalda ƏDV-nin ödənildiyini göstərən sənədlərə müvafiq surətdə əvəzləşdirilməli olan verginin məbləği arasındakı fərkdir [2, s. 187]. Azərbaycan Respublikası ərazisində istehsal olunan kənd təsərrüfatı məhsullarının pərakəndə satışı zamanı əlavə dəyər vergisi ticarət əlavəsindən hesablanan verginin məbləğidir. Azərbaycanda əlavə dəyər vergisi 18 və 0 faizlə tutulur. Sahibkarlıq fəaliyyəti göstərən və ardıcıl 12 aylıq dövrün istənilən ayında (aylarında) vergi tutulan əməliyyatlarının həcmi 200.000 manatdan artıq olan şəxslər və bir əqd və ya müqavilə üzrə əməliyyatın ümumi dəyəri 200.000 manatdan artıq olduqda həmin əməliyyatı həyata keçirən ƏDV-nin ödəyiciləridir. ƏDV-dən azadolmalar da mövcuddur, belə ki, maliyyə xidmətlərinin göstərilməsi, milli və ya xarici valyutanın, həmçinin qiymətli kağızların göndərilməsi və ya idxal edilməsi, idxal olunan əmlak istisna olmaqla müəssisənin nizamnamə fonduna (kapitalına) pay şəklində hər hansı əmlakın qoyulması, ümumtəhsil müəssisələri, habelə peşə təhsili müəssisələri üçün dərslərlik komplektləri və uşaq ədəbiyyatının istehsalı ilə bağlı redaksiya, nəşriyyat və poliqrafiya fəaliyyəti, metropolitenlə sərnişindəşma xidmətləri, ödənişli təhsil xidmətlərinin göstərilməsi, hüquqi şəxsin iştirak paylarının və ya səhmlərinin təqdim edilməsi, texniki yardım da daxil olmaqla, təmənnəsiz yardım və xeyriyyə məqsədi ilə dövlətlərin, hökumətlərin və beynəlxalq təşkilatların xətti ilə gətirilən mallar və ş.kimi əməliyyatlar ƏDV-nin vergitutma obyektii deyil.

Kənd təsərrüfatının inkişaf etdirilməsi və bu sahədə çalışanların stimullaşdırılması məqsədilə kənd təsərrüfatı məhsullarının istehsalçıları tərəfindən özlərinin istehsal etdikləri kənd təsərrüfatı məhsullarının satışı üzrə dövriyyələr – 2014-cü il yanvarın 1-dən 10 il müddətinə, o cümlədən buğdanın idxalı və satışı, buğda ununun və çörəyin istehsalı və satışı - 2017-ci il yanvarın 1-dən 4 il müddətinə ƏDV-dən azad edilmişdir. Bundan əlavə damazlıq heyvanların idxalı və satışı, toxum və tınglərin idxalı və satışı, mineral gübrələrin, pestisidlərin idxalı və satışı, toxumların yetişdirilməsi, quşçuluq və arıçılıq üçün avadanlıqların, o cümlədən laboratoriya avadanlıqlarının, toxum, taxıl və quru paxlalı bitkilərin təmizlənməsi, çeşidlənməsi və ya kalibrənməsi üçün maşınların idxalı və satışı, kənd təsərrüfatı heyvanlarının və quşların profilaktikası, diaqnostikası və müalicəsi üçün istifadə olunan baytarlıq preparatlarının idxalı, quş ətinin satışı – 2020-ci il yanvarın 1-dən 4 il müddətinə, kəpəyin istehsalı və satışı – 2019-cu il martın 1-dən 2 il müddətinə, heyvandarlıq və quşçuluq təsərrüfatlarında istifadə edilən yem və yem əlavələrinin satışı üzrə dövriyyələr – 2020-ci il yanvarın 1-dən 4 il müddətinə əlavə dəyər vergisinə cəlb olunmur.

Cədvəl 1-dən göründüyü kimi vergi daxilolmalarında mənfəət vergisinin xüsusi yeri var. Azərbaycan Respublikasında rezident və qeyri-rezident müəssisələr, 2019-cu ildən habelə sahibkarlıq fəaliyyətindən gəlir əldə edən qeyri-kommersiya təşkilatları mənfəət vergisinin ödəyiciləridir. Məişəlik, qalayçılıq, dulusçuluq və saxsı məmulatlarının, təsərrüfat müxəlləfatının, bağçılıq-bostançılıq alətlərinin, xalq musiqi alətlərinin, oyuncaqların, suvenirlərin, qamışdan və qarğıdan məişət əşyalarının düzəldilməsi, keramika məmulatlarının bədii işlənməsi, bədii tikmə, ağac materiallardan məişət alətlərinin hazırlanması sahəsində hüquqi şəxs yaratmadan sahibkarlıq fəaliyyəti ilə məşğul olan fiziki şəxslərin sənətkarlıq emalatxanalarının binaları və ya binaların bu emalatxanalar yerləşən hissələri əmlak vergisinə cəlb edilmir. Azərbaycanda mənfəət vergisi 27, 25, 24, 22, 20 faizlərlə tutulub, hal-hazırda mənfəət vergisinin dərəcəsi 18%-dir. 2021-ci ildə mənfəət vergisindən 2 740 000,0 min manat büdcəyə vergi daxilolması planlaşdırılır.

Mənfəət vergisinin ödənilməsində də çoxsaylı vergi güzəştləri nəzərdə tutulmuşdur:

~ vergi ödəyicisinin azı 3 (üç) il ərzində mülkiyyətində olan iştirak payının və ya səhmin təqdim edilməsindən əldə olunan gəlirlərinin 50 faizi;

~ mikro sahibkarlıq subyekti olan hüquqi şəxslərin sahibkarlıq fəaliyyətindən əldə etdikləri mənfəətin 75 faizi;

~ KOB klaster şirkətinin mənfəəti – KOB klaster şirkətinin KOB klaster şirkətlərinin reyestrinə daxil edildiyi tarixdən 7 il müddətinə;

~ KOB klasterin iştirakçısı olan hüquqi şəxsin KOB klaster şirkəti ilə bağlanmış müqavilə əsasında təqdim etdiyi mal (iş, xidmət) üzrə əldə etdiyi mənfəətin kapital xarakterli xərclərin çəkilməsinə yönəldilən hissəsi – 7 il müddətinə;

~ mikro və ya kiçik sahibkarlıq subyekti olan və hüquqi şəxs kimi fəaliyyət göstərən startapların “Startap” şəhadətnaməsi aldığı tarixdən innovasiya fəaliyyətindən əldə etdikləri mənfəəti – 3 il müddətinə;

~ Pərakəndə satış qaydasında malların satışının həyata keçirilməsi üzrə ticarət fəaliyyəti və (və ya) ictimai iaşə fəaliyyəti ilə məşğul olan hüquqi şəxslər tərəfindən büdcəyə ödənilməli olan mənfəət vergisinin məbləği 2019-cu il yanvarın 1-dən 3 il müddətinə “İstehlakçıların hüquqlarının müdafiəsi haqqında” Azərbaycan Respublikasının Qanunu ilə müəyyən edilmiş POS-terminal vasitəsilə nağdsız qaydada aparılan ödənişlərin ümumi gəlirdəki xüsusi çəkisinə uyğun müəyyən edilən verginin 25 faizi həcmində azaldılır.

Rezident və qeyri-rezident fiziki şəxslər gəlir vergisinin ödəyiciləridirlər. Fiziki şəxslərin gəlirlərindən: alimentlər, fiziki şəxsin əsas iş yerində hər hansı muzzdlu işlə əlaqədar əldə edilən aylıq gəliri 2500 manatadək olduqda, 200 manat, illik gəliri 30000 manatadək olduqda, 2400 manat məbləğində olan hissəsi [3, s. 2] sığorta hadisəsi baş verdikdə sığorta olunanın və faydalanan şəxsin həyatına, habelə onun əmlakına və ya əmlak mənafeələrinə dəymiş zərərin əvəzini ödəmək üçün pul və ya natura şəklində ödənilmiş vəsait, həmçinin işəgötürən tərəfindən ödənilən bütün növ icbari sığorta və könüllü tibbi sığorta haqları, 3 ildən az olmayan müddətə bağlanan müqavilə ilə həyatın yığıl sığortası və pensiya sığortası üzrə işəgötürənin sığortaolunanın vergiyə cəlb olunan gəlirlərinin 50 faizindən çox olmayan hissəsindən Azərbaycan Respublikasının sığortaçılarına ödədikləri sığorta haqları, həyatın yığıl sığortası və pensiya sığortası üzrə müqavilənin qüvvəyə mindiyi andan etibarən 3 illik müddət keçdikdən sonra sığorta olunana və faydalanan şəxsə ödənilən hər hansı məbləğlər, dəymiş zərərlərin ödənilməsi ilə bağlı alınan kompensasiya ödənişləri, bilavasitə kənd təsərrüfatı məhsullarının istehsalından alınan gəlirlər, sənətkarlığın misgərlik, qalayçılıq və saxsı məmulatlarının, təsərrüfat müxəlləfatının, bağçılıq-bostançılıq alətlərinin, xalq musiqi alətlərinin, oyuncaqların, suvenirlərin, qamışdan və qarğıdan məişət əşyalarının düzəldilməsi, keramika məmulatlarının bədii işlənməsi, bədii tikmə, ağac materiallardan məişət alətlərinin hazırlanması sahəsində fəaliyyət göstərən fiziki şəxslərin gəlirləri gəlir vergisindən azaddır.

Bundan əlavə, bir qrup fiziki şəxslərin hər hansı muzzdlu işdən vergi tutulmalı olan aylıq gəliri 400 manat məbləğində azaldılır: Azərbaycan Respublikasının Milli Qəhrəmanlarının, Sovet İttifaqı və Sosialist Əməyi Qəhrəmanlarının, müharibə ilə əlaqədar əlilliyi olan şəxslərin, [4, s. 2] həlak olmuş, yaxud sonralar vəfat etmiş döyüşçülərin dul arvadlarının (ərlərinin) və övladlarının, 1941-1945-ci illərdə arxa cəbhədə fədakar əməyinə görə orden və medallar ilə təltif edilmiş şəxslərin, qanunvericiliklə müəyyən edilmiş qaydada müharibə veteranı adı almış şəxslərin, Çernobıl AES-də qəza, mülki və ya hərbi təyinatlı atom obyektlərində digər radiasiya qəzaları nəticəsində, habelə nüvə qurğularının hər hansı növləri, o cümlədən nüvə silahı və kosmik texnika ilə bağlı olan sınaqlar, təlimlər və başqa işlər nəticəsində şüa xəstəliyinə və şüa yükü ilə əlaqədar xəstəliyə tutulmuş və ya bu xəstəlikləri keçirmiş şəxslərin.

I və II dərəcə əlilliyi olan şəxslərin, sağlamlıq imkanları məhdud 18 yaşınadək uşaqların, daimi qulluq tələb edən sağlamlıq imkanları məhdud 18 yaşınadək uşağa və ya I dərəcə əlilliyi olan şəxsə baxan və onunla birlikdə yaşayan valideynlərdən (o cümlədən övladlığa götürən şəxslərdən) birinin (özlərinin istəyi ilə), arvadın (ərin), himayəçinin və ya qayyumun hər hansı

muzdlu işdən vergi tutulmalı olan aylıq gəliri 200 manat məbləğində azaldılır.

Aşağıdakı fiziki şəxslərin hər hansı muzdlu işdən vergi tutulmalı olan aylıq gəliri 100 manat məbləğində azaldılır:

1) həlak olmuş, yaxud sonralar vəfat etmiş döyüşçülərin valideynləri, habelə vəzifələrinin icrası zamanı həlak olmuş dövlət qulluqçularının valideynləri və arvadları (ərləri);

2) 1990-cı il yanvarın 20-də SSRİ qoşunlarının müdaxiləsi nəticəsində, habelə Azərbaycan Respublikasının ərazi bütövlüyünün müdafiəsi zamanı həlak olmuş şəxslərin valideynləri və arvadları (ərləri);

3) Əfqanıstana və döyüş əməliyyatları aparılan başqa ölkələrə göndərilmiş hərbi qulluqçular və təlim-yoxlama toplanışlarına çağırılmış hərbi vəzifəlilər;

4) məcburi köçkünlər və onlara bərabər tutulan şəxslər. Bu güzəşt mənzil qanunvericiliyinə və ya mülki hüquqi əqdlərə əsasən ayrıca mənzil sahəsi əldə etməsi nəticəsində daimi məskunlaşmış şəxslərə şamil edilmir [5, s. 2].

Qohumluq dərəcəsindən asılı olmayaraq himayəsində azı üç nəfər, o cümlədən gündüz təhsil alan 23 yaşnadək şagirdlər və tələbələr olan ər və ya arvadın birinin vergi tutulmalı olan aylıq gəliri 50 manat məbləğində azaldılır. Bu qayda uşaqların 18 yaşa, tələbələrin və şagirdlərin 23 yaşa çatdığı ilin sonunadək, habelə uşaqların və himayədəkilərin öldüyü hallarda ölüm ilinin sonunadək saxlanılır. Fiziki şəxslərin vergi tutulan gəliri uşağın doğulduğu və himayədə olanın himayəyə götürüldüyü aydan başlayaraq azaldılır. Himayədə olanların sayı il ərzində azaldıqda (uşaqların ölüm halları istisna olmaqla) himayədə olanların sayının azaldığı aydan sonrakı aydan başlayaraq onların saxlanması üçün məbləğin çıxılmasına xitam verilir [2, s.154].

Məlumdur ki, görə *aksiz vergisi* dövlət büdcəsinin formalaşmasında mühüm rol oynayır. İçməli spirt, pivə və spirtli içkilərin bütün növləri, bütün məmulatları, neft məhsulları, minik avtomobilləri, istirahət və ya idman üçün yaxtalar və bu məqsədlər üçün nəzərdə tutulan digər üzən vasitələr, idxal olunan platin, qızıl, ondan hazırlanmış zərgərlik və digər məişət məmulatları, emal olunmuş, çeşidlənmiş, çərçivəyə salınmış və bərkidilmiş almaz, idxal olunan xərdəri məmulatları, energetik içkilər, avtobuslar elektron siqaretlər üçün maye aksizli mallara aid edilir [7, s. 225]. Aksizlərə Vergi Məcəlləsi ilə vergi dərəcələri və güzəştləri nəzərdə tutulmuşdur:

~ fiziki şəxsin fərdi istehlakı üçün 1,5 litr alkoqollu içkinin, 200 ədəd siqaretin, 20 qram qızılın, ondan hazırlanmış zərgərlik və digər məişət məmulatlarının, emal olunmuş, çeşidlənmiş, çərçivəyə salınmış və bərkidilmiş 0,5 karat almazın idxalı, həmçinin Azərbaycan Respublikasına avtomobillərlə gələn şəxslər üçün həmin avtomobilin texniki pasportu ilə nəzərdə tutulmuş bakındakı yanacaq;

~ Azərbaycan Respublikası ərazisindən tranzitlə daşınan mallar;

~ Azərbaycan Respublikası Mərkəzi Bankının aktivlərində yerləşdirilmək üçün idxal olunan platin, qızıl və emal olunmuş, çeşidlənmiş, çərçivəyə salınmış və bərkidilmiş almaz, Azərbaycan Respublikası Dövlət Neft Fondunun aktivlərində yerləşdirilmək üçün idxal olunan qızıl.

Aksizdən azadolmalar yalnız o zaman tətbiq edilir ki, gömrük rüsumlarından azadolmaların şərtlərinə əməl edilmiş olsun. Əgər gömrük rüsumu tutulması məqsədləri üçün idxal, rüsumun geri qaytarılması rejiminin təsiri altına düşsə və ya azadolmanın şərtləri pozulduğu üçün gömrük rüsumunun ödənilməsi tələb edilirsə, həmin rejim aksizin tutulmasına da tətbiq olunur [2, s. 216-217].

2019-cu il yanvarın 1-dən 2022-ci il yanvarın 1-dək özəlləşdirilməsi başa çatmış dövlət əmlakına görə ödənilmiş əmlak vergisi hesabat ilində digər vergilər üzrə ödənilmiş verginin məbləği özəlləşdirilməsi başa çatmış əmlaka görə ödənilmiş verginin məbləğindən az olmamaq, ödənilmiş əmlak vergisinin qaytarılmasına dair müraciət edildiyi tarixə vergi ödəyicisinin dövlət büdcəsinə vergilər, faizlər və maliyyə sanksiyaları üzrə borcu olmamaq şərtləri daxilində vergi ödəyicisinin ərizəsi əsasında qaytarılır və ya onun razılığı ilə sonrakı

vergi öhdəliklərinin yerinə yetirilməsinə aid edilir. Bundan əlavə mülkiyyətində olan əsas vəsaitlərin ilin əvvəlinə qalığı dəyəri 1.000.000 manatdan artıq olan şəxslər istisna olmaqla mikro sahibkarlıq subyekti olan şəxslər əmlak vergisini ödəməkdən azaddırlar [6. s. 2]. KOB (kiçik və orta biznes) klaster şirkətləri KOB klaster şirkətlərinin reyestrinə daxil edildiyi tarixdən istifadə etdiyi əmlaklara görə 7 il müddətinə əmlak vergisini ödəməkdən azaddırlar. Ödəmə qabiliyyətini itirmiş bankların rezolyusiyası və sağlamaşdırma tədbirləri çərçivəsində aldığı problemlili aktivlərin (borcların) əvəzində əldə etdiyi, onun mülkiyyətində (balansında) əmlaka görə 2019-cu il yanvarın 1-dən 5 il müddətinə əmlak vergisini ödəməkdən azad edilmişdir.

Müvəqqəti vergi rejiminin tətbiqi istiqamətləri

2019-cu ilin dekabr ayında Çin Xalq Respublikasında qeydə alınan “COVID-19” infeksiyası nəticəsində bütün dünyada pandemiya elan olundu. 2020-ci il dünya iqtisadiyyatı üçün sosial-iqtisadi cəhətdən kifayət qədər mürəkkəb bir il olmuşdur. Asiya İnkişaf Bankı korona virusunun (COVID-19) dünya iqtisadiyyatına 4,1 trilyon dollar zərərə uğradacağını bildirib. Belə ki, Asiya İnkişaf Bankı “Outlook 2020” hesabatında bildirilir: “COVID-19” virusunun iqtisadi təsiri yeniləndi: virusun dünya iqtisadiyyatına vurduğu ziyan, uzun iqtisadi fəaliyyətlərin dayandırılması, ilkin proqnozlara görə, Avropa, Amerika Birləşmiş Ştatları və bir sıra böyük iqtisadiyyatları olan ölkələrə ümumilikdə 4,1 trilyon dollara başa gələ bilər. Ümumdaxili məhsul da global səviyyədə 4,8 faiz azalıb” [18].

Pandemiya bütün dünya ölkələrində iqtisadi artıma mənfi təsir göstərmiş və ölkəmiz xarici məşəli şoklara məruz qalmış, nəticədə ölkə iqtisadiyyatı mənfi fəsadlarla üzləşmişdir. Həmin mənfi təsirlərin azaldılması üçün 2020-ci ildə dövlət tərəfindən xüsusi olaraq vəsaitlər ayrılmışdır. 2020-ci ildə dövlət büdcəsindən ayrılmış vəsaitlərlə yanaşı, müəyyən dövlət fondlarından, digər büdcədən kənar imkanlardan, özəl sektordan və maliyyə-bank sektorundan vəsaitlərin səfərbər edilməsi proqramı həyata keçirilmişdir. Azərbaycanda COVID-lə mübarizəyə birbaşa olaraq 644 milyon manata qədər vəsait sərf olunmuşdur. Xərclənən vəsait virusla mübarizəylə bərabər iqtisadiyyata da sərf olunmuşdur. Baxmayaraq ki, 2020-ci il bütün ölkələr üçün iqtisadi sahədə ağır il olub, amma Azərbaycan digər ölkələrə nisbətən bu vəziyyətdən daha az itkilərlə çıxıb. Ölkə iqtisadiyyatı təqribən 4,2% azalıb. Dünya dövlətlərinə nisbətən bu, yaxşı göstəricidir. Qeyri-neft sənayesində 11%-dən çox artım əldə olmuşdur [10].

Vergi siyasəti və vergitutmada bütün dövlətlər, o cümlədən Azərbaycan da vergi güzəştlərinin tətbiq edilməsini labüd hesab etdi və buna gedildi. Markoiqtisadi sabitliyin tənzimlənməsi və məşğulluğun təmin edilməsi üçün geniş əhəmiyyətli dövlət tərəfindən dəstək proqramı işlənib hazırlandı. Bu dəstək proqramı əmək haqqının ödənilməsi, sahibkarlara maliyyə yardımlarının edilməsi, banklarda güzəştli vergilərə zəmanətlərin verilməsi ilə yanaşı vergi güzəştləri də nəzərdə tutulmuşdur. Vergi Məcəlləsinə 04.04.2020 ~ 16.01.2021 dövrü əhatə edəcək “Koronavirus pandemiyasının yayılması nəticəsində iqtisadi şəraitin əhəmiyyətli şəkildə dəyişməsi ilə əlaqədar tətbiq edilən müvəqqəti vergi rejimi” (XVIII) fəslini əlavə edilmişdir. XVIII fəsil 4 maddədən ibarət olmaqla vergi ödəyicilərinin maliyyə vəziyyətinin yaxşılaşdırılması ilə bağlı ümumi müddəaları, hesabatların verilməsi və cari vergi ödəmələri, azadolmalar və güzəştlər, sadələşdirilmiş verginin tətbiqi kimi məsələləri həll edir.

Qəbul edilmiş müvəqqəti rejimə görə aşağıda nəzərdə tutulan fəaliyyəti həyata keçirən vergi ödəyicilərinin, habelə sadələşdirilmiş verginin ödəyicisi olan mikro sahibkarlıq subyektlərinin apardıqları əməliyyatlara tətbiq edilən vergi dərəcələrini, vergi güzəştlərini və azadolmaları, vergilərin ödənilməsi müddətlərini, vergi rejiminin seçilməsi ilə bağlı məsələləri tənzimləyir:

~ avtomobil nəqliyyatı vasitələri ilə ölkədaxili (şəhərlərarası və rayonlararası, şəhərdaxili

və rayondaxili) sərnişin daşımaları (o cümlədən taksi ilə) fəaliyyəti;

~ yerləşmə vasitələri hesab edilən mehmanxana (hotel) və mehmanxana tipli digər obyektlərin fəaliyyəti;

~ turoperator və turagent fəaliyyəti;

~ sifarişlər üzrə malların, o cümlədən yeməklərin, ərzaq və qeyri-ərzaq mallarının satıcılardan alıcılara daşınması və (və ya) çatdırılması fəaliyyəti;

~ ictimai iaşə fəaliyyəti;

~ sərgilərin təşkili, səhnə, istirahət və əyləncə (oyun), kinoteatr, teatr, muzey və konsert zallarının fəaliyyəti;

~ idman-sağlamlıq obyektlərinin fəaliyyəti;

~ hazırlıq (tədris) və ixtisasartırma kurslarının, məktəbdənkənar təhsil müəssisələrinin, psixoloji mərkəzlərinin fəaliyyəti.

Bundan əlavə yuxarıda göstərilən fəaliyyəti həyata keçirən şəxslərə, o cümlədən əvvəlki vergi ilində fəaliyyəti olmayan və növbəti vergi ilində fəaliyyət göstərən şəxslərə bu cari vergi ödəmələri üzrə hesablamaların və cari vergi ödəmələri ilə bağlı arayışların vergi orqanına təqdim edilməsinə dair müddəalar tətbiq edilmir.

Müvəqqəti vergi rejiminin tətbiq edildiyi mikro sahibkarlıq subyekti olmayan vergi ödəyiciləri əvvəlki il üzrə mənfəət (gəlir) və əmlak vergisi hesabatlarını müvafiq olaraq hesablanmış vergini cari ilin sentyabrın 1-dən gec olmayaraq ödəyirlər. Halbuki dəyişiklikdən əvvəl bu əməliyyatlar cari ilin mart ayının 31-dən gec olmayaraq vergi orqanına verilirdi.

“Koronavirus pandemiyasının yayılması nəticəsində iqtisadi şəraitin əhəmiyyətli şəkildə dəyişməsi ilə əlaqədar tətbiq edilən müvəqqəti vergi rejimi”ndə azadolmalar və güzəştlər nəzərdə tutulmuşdur.

Cədvəl 2

Sadələşdirilmiş vergi əvvəl və pandemiya dövründə

Daşınma növü	Sadələşdirilmiş verginin tətbiq edildiyi ölçü vahidi	Pandemiyadan əvvəl sadələşdirilmiş verginin aylıq məbləği, manat	Pandemiya zamanı sadələşdirilmiş verginin aylıq məbləği, manat
Sərnişin daşınması (taksi istisna olmaqla), oturacaq yerlərinin sayına görə:	1 oturacaq yeri üçün	1,8	1,4
Taksi ilə sərnişin daşınması	1 ədəd nəqliyyat vasitəsi üçün	9,0	4,5
Yük daşınması	yükgötürmə qabiliyyəti üçün (hər tona)	1,0	0,5
İctimai iaşə		8%	4%

Mənbə: [2] əsasında müəllif tərəfindən tərtib edilmişdir.

Koronavirus Pandemiyasının təsirinə məruz qalan sahələrdə fəaliyyət göstərən vergi ödəyicilərinə vergituma metodundan asılı olaraq verilən güzəştlərə nəzər saldıqda görürük ki, a) mənfəət vergisi rejimində fəaliyyət göstərən ödəyicilərə mənfəətin 75%-i miqdarında vergi güzəşti verilir. (20% mənfəətin 75%-i); b) vergi ödəyicisi tərəfindən həyata keçirilən zəruri profilaktik xərclər, o cümlədən dizinfeksiya tədbirlərinə görə çəkilmiş xərclər

məhdudiyyət nəzərə alınmadan gəlirgən çıxılacaq; ç) vergi ödəyiciləri 1 il müddətində cari vergi ödəmələrindən və bununla bağlı arayışların verilməsindən azad edilir; c) müvəqqəti vergi rejimi müddətində hava nəqliyyatı daşıyıcılarının sərnişindaşıma fəaliyyətində istifadə etdiyi hava gəmiləri əmlak vergisindən azad edilir; d) pandemiya zamanı zərərçəkmiş fiziki şəxslərdən tutulan daşınmaz əmlakın icarəsi üzrə ödəmə mənbəyində vergi dərəcəsi 50 faiz azaldılaraq, 14 faizdən 7 faizə endirilir; e) ödənilməmiş vergi, DSMF və işsizlikdən sığorta məbləğləri üzrə hesablanmalı faizlər 1 aprel 2020 tarixindən

2021-ci ilin 1 yanvar tarixinədək təxirə salınır; ə) ictimai işə fəaliyyəti üzrə alınmış ərzaq və hazırlanmış qida məhsullarının xarab olması 2021-ci il yanvarın 1-dək vergi tutulan əməliyyat sayılmır; n) əmlak və torpaq vergiləri üzrə tam məbləğdə; f) ictimai işə fəaliyyəti ilə məşğul olan və ƏDV ödəyicisi olan şəxslərin 2020-ci il üzrə sadələşdirilmiş vergi metodunu seçmək hüququ 2020-ci il sentyabrın 1-dək uzadılır.

Burada qeyd etmək lazımdır ki, nəzərdə tutulmuş vergi güzəşti həmin fəaliyyəti həyata keçirən şəxslərə malların daşınmasını və ya çatdırılmasını sifariş etmiş satıcıların əldə edilən gəlirlərinə tətbiq edilmir. Müvəqqəti vergi rejimi müddətində əhalinin sağlamlığının və zəruri ərzaq məhsulları ilə ehtiyaclarının təmin edilməsi məqsədilə siyahısı müvafiq icra hakimiyyəti orqanının müəyyən etdiyi orqan (qurum) tərəfindən təsdiq edilən məhsul (mal) növlərinin idxalı ƏDV-dən azad edilir. ƏDV qeydiyyatında olan ictimai işə fəaliyyəti ilə məşğul olan şəxslər cari ilin sentyabrın 1-dən gec olmayaraq, sadələşdirilmiş verginin ödəyicisi olmaq hüququndan istifadə edəcəyi barədə yazılı məlumatı qeydiyyatda olduğu vergi orqanına təqdim edir. Bu zaman vergi ödəyicisi ərizə ilə müraciət etdiyi tarixdən etibarən sadələşdirilmiş verginin ödəyicisi kimi fəaliyyət göstərir və təqdim edilən mallara (işlərə, xidmətlərə) müvəqqəti vergi rejiminin müddəaları tətbiq edilir.

Koronavirus pandemiyasının təsir etdiyi sahələrdən biri də daşınmaz əmlaka sahib olan fiziki şəxslərdir. Belə ki, Vergi Məcəlləsinə görə fiziki şəxslərdən daşınmaz əmlakın icarəsi üzrə əvvəl 14% vergi tutulurdusa, pandemiya dövründə ödəmə mənbəyindən tutulan verginin dərəcəsi iki dəfə azaldılaraq 7% civarında müəyyən edilmişdir.

Bütün bunlarla bərabər kənd təsərrüfatında çalışanların sosial yükü də differensiallaşdırılmışdır. Hər bir əmək qabiliyyətli ailə üzvünə görə fiziki şəxslərin kənd təsərrüfatına yararlı torpaq sahəsinə uyğun olaraq sosial yük differensiallaşdırılmış, torpaq mülkiyyətçilərinin sosial sığorta hesabının verilməsi sabit qəbzlərlə əvəzləndirilmişdir.

Cədvəl 3

Kənd təsərrüfatında çalışanların sosial yükünün differensiallaşdırılması

Fiziki şəxslərin kənd təsərrüfatına yararlı torpaq sahəsi	Hər bir əmək qabiliyyətli ailə üzvünə görə	
	Pandemiyadan əvvəl	Pandemiya zamanı
< 5 ha	Minimum əmək haqqının 6%-i	Minimum əmək haqqının 2%-i
5-10 ha	Minimum əmək haqqının 6%-i	Minimum əmək haqqının 6%-i
>10 ha	Minimum əmək haqqının 6%-i	Minimum əmək haqqının 10%-i

Mənbə: [10] əsasında müəllif tərəfindən tərtib edilmişdir.

Kənd təsərrüfatı üzrə müsbət inkişaf dinamikası 2020-ci ildə də davam etmiş və bu sahədə üzrə 2 % (bitkiçilikdə 1 faiz və heyvandarlıq üzrə 2,9 faiz) artım qeydə alınmışdır. Pandemiya dövründə aqrar sektorun fəaliyyəti mövcud çağırışlara uyğun qurularaq kənd

təsərrüfatı məhsullarının fasiləsiz istehsalı təmin edilmiş, taxıl üzrə məhsuldarlıq ölkə üzrə 31,2 sentner təşkil etmişdir. Xüsusilə suvarma problemi yaşanmayan əksər regionlarda məhsuldarlıq 40 sentneri ötmüş, pilot təsərrüfatlarda isə taxıl üzrə məhsuldarlıq 60 sentnerə qədər çatmışdır. Ötən ilin müvafiq dövrü ilə müqayisədə 2,5 faiz çox tərəvəz, 4,2 faiz çox meyvə və giləmeyvə, 15 faiz çox tütün, 2,1 faiz çox kartof istehsal edilmişdir. Heyvandarlıq sahəsində də müsbət dinamika saxlanılıb və ət istehsalında ilkin nəticələrə görə 3,1 faiz artım, süd istehsalında isə 1,7 faiz artım əldə olunmuşdur [9].

Qeyd etmək yerinə düşər ki, 2020-ci ildə Dövlət Vergi Xidmətinin xətti ilə vergi daxilolmaları 7,4 milyard manat təşkil etmişdir. Vergi daxilolmaları üzrə illik proqnoz 102,7 faiz, o cümlədən, qeyri-neft-qaz sektoru üzrə 103,9 faiz icra olunmuşdur. Ümumi daxili məhsul həcmnin azalması şəraitində daxilolmaların ÜDM-də xüsusi çəkisi artmış və 10,2 faiz təşkil etmişdir. Dünya bazarında neftin qiymətinin aşağı düşməsi ilə əlaqədar neft-qaz sektoru üzrə daxilolmalarda 20,6 faiz azalma qeydə alınmış, azalma qeyri-neft qaz sektorundan daxilolmalar hesabına kompensasiya olunmuşdur. Bu sektordan daxilolmalar 3,3 faiz artaraq 5,6 milyard manat təşkil etmiş, 2020-ci ildə qeyri-neft-qaz sektoru üzrə daxilolmaların xüsusi çəkisi 2019-cu ilə nəzərən 5,1 faizdən 76 faizə çatmışdır. Qeyri-neft-qaz sektoru üzrə vergi daxilolmalarının dövlət büdcəsinin qeyri-neft gəlirlərində xüsusi çəkisi qismən artaraq 2020-ci ildə 52,6 faizə yüksəlmişdir. 2020-ci il ərzində aktiv vergi ödəyicilərinin sayı 24 faizdən çox artaraq 616 minə ötmüş, aktiv ƏDV ödəyicilərinin sayında 17 faizdən çox artım olmuşdur. Aktiv obyektlərin sayı isə 9 faizdən çox artaraq 167 minə ötmüşdür [19].

Sosial-iqtisadi problemlərin tənzimlənməsində vergi siyasəti təsirli bir alət olub vergi güzəştlərinin edilməsi sosial baxımdan haqlı və zəruri bir addımdır. Burada mübahisəli məqam onun əhatə dairəsi və miqyasıdır. İqtisadçılar vergi güzəştlərinin əhatə dairəsinin genişləndirməsini sahibkarlıq fəaliyyətinin inkişafına və sosial problemlərin həll olunmasına gətirib çıxaracağı fikri ilə tam razılaşır [12, s. 32].

Nəticə

Dövlət tərəfindən markoiqtisadi sabitliyin tənzimlənməsi, məşgulluğun təmin edilməsi, vergi ödəyicilərinin maliyyə vəziyyətinin yaxşılaşdırılması, azadolmalar və güzəştlər, sadələşdirilmiş verginin tətbiqi kimi məsələləri özündə ehtiva edən geniş əhatəli vergi islahatları həyata keçirilir. Vergi dərəcələrinin aşağı salınması və vergi güzəştlərinin tətbiqi ölkədə iqtisadi inkişafa səbəb olmaqla bərabər əhalinin həyat səviyyəsinin yüksəlməsinə və sosial ədalətin təmin olunmasına zəmin yaratmaqla bərabər “kölgə iqtisadiyyatı”na olan meyillənmənin də qarşısını alır.

Koronavirus pandemiyasının yayılması nəticəsində iqtisadi şəraitin əhəmiyyətli şəkildə dəyişməsi ilə əlaqədar tətbiq edilən müvəqqəti vergi rejimində azadolmalar və güzəştlər nəzərdə tutulmuşdur ki, bu da mikrosahibkarlıq fəaliyyətinə dəstək verən əhəmiyyətli iqtisadi fəaliyyət mexanizmidir. Bu dəstək müvəqqəti vergi rejimində vergi ödəyiciləri ilə yanaşı vergi orqanlarının da işini əhəmiyyətli dərəcədə asanlaşdırmışdır.

İSTİFADƏ OLUNMUŞ ƏDƏBİYYAT SİYAHISI

1. Azərbaycan Respublikasının Konstitusiyası, 1995, səh.18, maddə 73
2. Azərbaycan Respublikasının Vergi Məcəlləsi səh. 4, maddə 11, 2000
3. “Azərbaycan” qəzeti 22 dekabr, 2018-ci il, №289
4. “Azərbaycan” qəzeti, 15 iyul, 2020-ci il, N 136
5. “Azərbaycan” qəzeti, 2012-ci il, N 293
6. “Azərbaycan” qəzeti, 29 dekabr, 2019-cu il, №290

7. N.Y.Mikayılova, “Azərbaycan iqtisadiyyatı”, “Müəllim” nəşriyyatı, 2018, 312 səh.
8. Y.A.Kəlbəliyev, R.B.Məhərrəmov, P.Q.Rzayev, “Xarici ölkələrin vergi sistemi”, “İqtisad Universiteti”- 2011, səh. 555 səh
9. 2020-ci ilin yekunlarına həsr olunmuş videoformatda müşavirənin materialları. <https://president.az/articles/49933>
10. “Postpandemiya dövründə vergi sistemi” ilə bağlı keçirilən konfransın materialları. <https://oxu.az/economy/466784https://oxu.az/economy/466784>
11. Curriculum-guidelines-for-bachelor-of-arts-degrees-in-statisti.html
12. Лазуриной О.М. "Налоги и налогообложение". Учебное пособие. Ярославль, -2014
13. Design and assessment of tax incentives in developing countries selected issues and a country experience. united nations new york, 2018
14. Indonesian Pocket Tax Book 2019 Tax Services
15. http://cesd.az/new/wpcontent/uploads/2017/09/CESD_EU_Paper_September_2017.pdf
16. <https://www.nytimes.com/2019/06/19/us/politics/arthur-laffer-medal-of-freedom.html>
17. <http://www.e-qanun.az/framework/46590>
18. <https://www.trt.net.tr/azerbaycan/iqtisadiyyat/2020/04/04/covid-19-un-dunya-iqtisadiyyatina-vuracagi-z-r-r-1390850>
19. <https://oxu.az/economy/466784>

Микаилова Нурангиз

НАЛОГОВЫЕ ЛЬГОТЫ И ВРЕМЕННЫЙ НАЛОГОВЫЙ РЕЖИМ

Резюме

В статье указаны научные основы экономического значения освобождений от налогов и налоговых льгот, проведен анализ налоговых льгот в некоторых зарубежных странах и Азербайджане. Также исследованы и проанализированы основные элементы временного налогового режима, введенного в связи с изменениями экономических условий вследствие распространения пандемии.

Цель: Исследование, изучение налоговых льгот, введенных в стране, анализ временного налогового режима

Методология: В исследовательской работе использован экономико-статистический метод и метод анализа.

Результаты исследования: Снижение налоговых ставок и применение налоговых льгот приводят к экономическому развитию в стране и создают благоприятные условия для повышения уровня жизни населения и обеспечения социальной справедливости.

Ключевые слова: налоговые льготы, освобождения от налогов, налоговые ставки, временный налоговый режим

Mikayılova Nurangiz

TAX BREAKS AND TEMPORARY TAX REGIME

Summary

The paper presents the scientific basis of the economic significance of tax exemptions and tax breaks, and analyzes tax breaks in some foreign countries and Azerbaijan. In addition, the main elements of the temporary tax regime applied in connection with the change in economic conditions as a result of the spread of the pandemic were studied and analyzed.

Purpose: To study the tax breaks applied in the country, to analyze the temporary tax regime.

Methodology: The study used economic-statistical and analytical methods.

The results of the study: The reduction of tax rates and the introduction of tax breaks lead to economic development in the country, as well as create the basis for improving the living standards of the population and ensuring social justice.

Keywords: *tax breaks, tax exemptions, tax rates, temporary tax regime*